

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО» (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР ОСОБИСТОСТІ В ЗВИЧАЙНИХ ТА НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
19-20 травня 2023 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2023

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

П 86

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 24.02.2023 р.)

Психологічний простір особистості в звичайних та надзвичайних умовах сучасності : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологія самоздійснення особистості: теорія, досвід, практика» (19-20 травня 2023 р.) / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2023. 168 с.

ISBN 978-617-7757-56-5

Редакційна колегія

Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*

Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*

Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-56-5

© Університет Ушинського, 2023

1. Гленн Вільсон. *Психологія артистичної діяльності. Таланти і прихильники* / Пер. з англ. А. І. Блейз, 2001. 384 с.

2. Економова Е. К. Сценічне хвилювання виконавця на естраді як один з проявів стресових станів і його корекція. *Наука і освіта. Спецвипуск – 2000: матеріали Міжнародного конгресу «Стреси в повсякденному житті дітей»* (Одеса, 25-29 квітня 2000 р.). 2000. № 1-2. С. 148-150.

3. Саннікова А. О. Уявлення досвідчених виконавців про прояви сценічних бар'єрів. *Наука і освіта*. 2013. № 7/CXVII. С. 232-236.

4. Sannikova A. Searching for Individual Differences in Experiencing Psychological Barriers. *Science and Education*. 2017. № 1/ CLIII. P. 62-66.

УДК 159.923(045)

ВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ ТА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Орищенко О. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології
Університет Ушинського*

Шевченко П. Р.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. В цьому повідомленні представлено результати кореляційного аналізу між показниками впевненості у собі та адаптивності. Проведене емпіричне дослідження свідчить про наявність статистично значущих позитивних кореляційних взаємозв'язків між показниками впевненості у собі та адаптивності.

Ключові слова: впевненість у собі, адаптація, адаптивність особистості.

Адаптація особистості до умов життя під час війни – це пристосування фізичне, психічне, ментальне, емоційне, мотиваційне, тощо до складних зовнішніх умов, наближених до екстремальних, що продовжуються у часі. Складно представити собі щось більш складне психологічно.

Проблема психологічних особливостей адаптації часто стосується особистісних особливостей, зокрема адаптивності – як визначається з одного боку як низка психічних та фізіологічних якостей особистості що допомагають їй пристосовуватися до середовища та долати складні умови життя, з іншого, адаптивністю називають і процес і результат процесу адаптації, як і адаптованість. При депривації соціальних, когнітивних та інших важливих для

особистості потреб, в умовах хронічного нервово-психічного напруження, що викликається низкою реальних труднощів, наприклад, спричинених війною, система адаптивних якості особистості значно актуалізується і розширюється [1, 4].

Феномен адаптації, адаптаційного потенціалу та адаптивності, розроблялася такими зарубіжними та вітчизняними вченими, як: С. Арельфія, В. Климчук, О. Саннікова, Л. Коробка, Т. Титаренко, Я. Юрків, R. Tedeschi, R. Lazarus та іншими [3].

Адаптація – це сукупність психологічних та фізіологічних реакцій організму, що лежать в основі його пристосування до існуючих умов, спрямованих на збереження відносної сталості його внутрішнього середовища [4]. Адаптивність – це низка особистісних властивостей та якостей, що беруть участь у процесі адаптації та впливають на її результат [4]. Адаптованість – це стан суб'єкта у процесі та внаслідок адаптації. Вона має різний рівень (ступінь) свого прояву. Ті відносини, які відчуває суб'єкт у процесі адаптації, не завжди відображають підсумок адаптації і важко припустити адаптована, чи буде особистість чи ні в результаті цього процесу [1]. Адаптивність формується в процесі самої (діяльності) адаптації і як загальна здатність є індивідуально-психічною властивістю людини. Співвідношення та взаємозв'язок розглянутих понять полягає в наступному: адаптація як процес та результат взаємодії особистості та середовища щодо встановлення оптимальних відносин залежить (при рівних умовах) від особливостей адаптивності особистості. У процесі адаптації, а також після закінчення цього процесу стан особистості може характеризуватись різним ступенем урівноваженості відносин між особистістю та середовищем. Ця ступінь урівноваженості відносин характеризується (називається) адаптованістю (ступенем адаптованості) особистості тому середовищі, де протікав процес її адаптації [4].

Поняття «впевненість у собі» розглядається як віра в щось, відчуття впевненості у власних силах та оточення; відчуття особистості власних можливостей як адекватних тим завданням, які стоять перед ним у житті, та тим, які він ставить перед собою. Впевненість у собі – емоційний компонент самооцінки та властивість особистості, ядром якої виступає позитивна оцінка індивідуумом своїх навичок і здібностей, як достатніх задля досягнення значимих йому цілей задоволення його потреб. Це також стан особистості, що включає в свою структуру такі переживання: переживання, пов'язане з постановкою мети дії у конкретних умовах; переживання ступеня віри у свої можливості та у витрачені зусилля при підготовці до даної дії та реалізації її мети; переживання з приводу психомоторної активності у процесі виконання дії, внутрішньої установки на реалізацію рівня домагань (рівня мети) [2].

Метою даного повідомлення є висвітлення результатів кореляційного аналізу між показниками впевненості у собі та

адаптивності.

Для досягнення мети емпіричного дослідження було складено психодіагностичний блок, до якого увійшли такі методики: 1) «Шкала впевненості у собі» (С. Рейзас; Rathus Assertiveness Schedule, RAS); 2) «Тест-опитувальник адаптивності особистості» (О.П. Саннікова, О.В. Кузнєцова); 3) методика «Соціально-психологічна адаптація, СПА» (К. Роджерс - Р. Даймонд). Обробка отриманих даних проводилася за допомогою статистичного пакету SPSS 17.0 for Windows.

Дослідження проводилося на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, м. Одеса. В ньому взяло участь 56 магістрантів різних спеціальностей. Вік респондентів складав від 24 до 39 років.

Розглянемо результати кореляційного аналізу між показниками впевненості у собі та показників адаптації за методикою «Соціально-психологічна адаптація» (К. Роджерса - Р. Даймонда) (див. табл.1).

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками впевненості у собі та адаптації

Показники адаптації	Показник впевненості у собі (ПВ)
А	266*
СП	270*
ПІ	351**
ЕК	261*
Ін	259*
ПД	263*
Е	-349**

Примітка: 1) Нулі та коми опущені; 2) Позначка * – $p \leq 0,05$; позначка ** – рівень значущості $p \leq 0,01$; 3) Умовні скорочення: а) показники адаптації: А – Адаптація; ПІ – Прийняття інших; СП – Самоприйняття; Ін – Інтернальність – екстернальність; ЕК – Емоційний комфорт; ПД – Прагнення домінування – відомість; Е – Ескапізм; б) ПВ – показник впевненості у собі.

Шкала адаптації розкриває рівень здатності людини пристосовуватися до вимог середовища, але також процес пристосування, результатом якого є адаптація. Бачимо, що впевненість у собі виявляє додатну кореляцію із цією шкалою ($r=0,266$, рівень значимості $p \leq 0,05$).

Шкала самоприйняття загалом відображує ставлення людини до себе, але крім того – оцінку себе у тій чи іншій життєвій ситуації. Бачимо, між впевненістю у собі та самоприйняттям також існує статистично значущий кореляційний зв'язок ($r=0,270$, рівень значимості $p \leq 0,05$). Що стосується показника «прийняття інших», то

як правило, мова йде про те, що «як я приймаю себе, так я приймаю інших людей». Зв'язок між показниками впевненості у собі та показнику «прийняття інших» додатний ($r=0,351$, рівень значимості $p \leq 0,01$).

Шкала емоційного комфорту близька до змісту поняття «психологічне благополуччя», вона вміщує у себе позитивні переживання, емоції, пов'язані із радістю та інтересом, відчуття задоволення та достатку, у тому числі самодостатності. Як бачимо виявлено прямий кореляційний зв'язок показників впевненості у собі із показником цієї шкали ($r=0,261$, рівень значимості $p \leq 0,05$).

Кореляційний аналіз виявив значимий додатний зв'язок між показниками впевненості у собі та інтернальності ($r=0,259$, рівень значимості $p \leq 0,05$).

Шкала домінування відображує здатність особистості бути лідером чи відомим. Виявлено значимий додатний зв'язок показника впевненості у собі із показником даної шкали ($r=0,263$, рівень значимості $p \leq 0,05$).

Шкала ескапізму відображує ступень дії захисних механізмів психіки людини. Встановлено від'ємний кореляційний зв'язок між показником впевненості у собі та показником цієї шкали ($r=-0,349$, рівень значимості $p \leq 0,01$).

Отже, кореляційний аналіз виявив низку додатних кореляційних зв'язків між показниками впевненості у собі та показниками адаптації: адаптацією, самоприйняттям, прийняттям інших, емоційним комфортом та інтернальністю і від'ємну кореляцію із ескапізмом.

На наступному етапі аналізу результатів дослідження, нами було здійснено кореляційний аналіз між показниками впевненості у собі та адаптивності за методикою «Тест-опитувальник адаптивності особистості» (О.П. Саннікова, О.В. Кузнєцова). Результати надано в табл. 2.

Таблиця 2

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками впевненості у собі та показниками адаптивності

Показники адаптивності	Показник впевненості у собі (ПВ)
ШОСС	261*
ЛІСС	259*
ТОСО	342**
ГЗ	344**
ГПН	264*
ГДМ	267*
ПОУ	257*

Примітка: показники адаптивності: ШОСС – широта охоплення сигналів соціуму; ЛІСС – легкість розуміння та ієрархізації сигналів соціуму; ТОСО – точність орієнтації у соціальних очікуваннях; ГЗ – готовність змінюватися; ГПН – готовність до здійснення конструктивних дій, спрямованих на подолання невдач; ГДМ – готовність до здійснення дій, спрямованих на досягнення мети; ПОУ – загальний показник адаптивності особистості.

Шкала «широта охоплення сигналів соціуму» оцінює здатність людини помічати фактори, що впливають в новій соціальній ситуації, а також спостережливість, інформованість, вміння помічати нюанси поведінки інших людей, відсутність стереотипності і вузькості сприйняття нових людей, нових подій, здатність одночасно ефективно спілкуватися з декількома людьми. Як можна побачити з табл. 2, виявлено значимий додатний зв'язок впевненості у собі та показника цієї шкали ($r=0,261$, рівень значимості $p\leq 0,05$).

Шкала «легкість розпізнавання та ієрархізації сигналів соціуму» діагностує адекватність адаптаційної поведінки, її продуманість, що базується на попередньому аналізі ситуації, що виникла. Показник «впевненість у собі», пов'язаний із показником цієї шкали ($r=0,259$, рівень значимості $p\leq 0,05$).

Показник «точність орієнтації у соціальних очікуваннях» виявляє здатність людини розуміти і правильно оцінювати вимоги й очікування соціального оточення з приводу їх взаємодії, вміння прогнозувати зміни станів і поведінки людей, передбачити результат свого впливу на них. Показник «впевненість у собі» додатно корелює із показником цієї здатності ($r=0,342$, рівень значимості $p\leq 0,01$).

Як можна побачити з табл. 2, виявлено значимий додатний зв'язок показнику впевненості у собі та показнику «готовність до змін» ($r=0,344$, рівень значимості $p\leq 0,01$). Встановлено додатну кореляцію між показниками впевненості у собі і «готовність до здійснення конструктивних дій до переборювання невдач» ($r=0,264$, рівень значимості $p\leq 0,05$).

Показник «готовність до дій для досягнення мети» має статистично значущий зв'язок із показником «впевненості у собі» ($r=0,267$, рівень значимості $p\leq 0,05$). Загальний показник адаптивності демонструє значимий додатний кореляційний зв'язок з показником впевненості у собі ($r=0,257$, рівень значимості $p\leq 0,05$).

Отже результати проведеного емпіричного дослідження свідчать про наявність статистично значущих позитивних кореляційних взаємозв'язків між показниками впевненості у собі та адаптивності.

Література

1. Арефнія С. Проблеми адаптації до умов війни українців, які стали героями телевізійної програми «Допомога психолога». *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2022. № 2(26), с.7-15. URL: <https://doi.org/10.31108/2.2022.2.26.1>

2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 736 с.

3. Ніколаєнко С. І., Ніколаєнко О. С. Поняття адаптації в різних напрямках психології. *Світогляд - Філософія - Релігія: збірник наукових праць*. Суми: УАБС НБУ, 2012. Вип. 2. С. 68-77.

4. Саннікова О. П., Кузнецова О. В. *Адаптивність личности*: монографія. Одеса: Издатель Н.П. Черкасов, 2009. 258 с.

5. Саннікова О. П., Пружина М. О. Соціальна адаптивність впевнених і не впевнених осіб: порівняльна характеристика. *Диференціальний підхід у дослідженні професійного самоздійснення особистості: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 березня 2022 р.)*. Відп. ред. О.П. Саннікова. Одеса: ФОП Бєлий А. Є., 2022. С. 59-67.

УДК: 159

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДОРΟΣЛИХ ДІТЕЙ ТА ЇХ БАТЬКІВ

Стахова Ю.Є.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. У статті презентовано результати дослідження психологічних особливостей розвитку соціального інтелекту у дорослих школярів та їх батьків. У дослідженні взяли участь 25 дорослих школярів та 25 матерів. Соціальний інтелект визначається як здатність ефективно спілкуватися, розуміти і взаємодіяти з іншими людьми. Дослідження показують, що цей аспект інтелекту має значний вплив на особистісний розвиток та соціальну адаптацію особистості. Підібрані методи емпіричного дослідження. Зроблено кількісний аналіз результатів дослідження психологічних особливостей розвитку соціального інтелекту у дорослих дітей та їх батьків. Представлені результати кореляційного аналізу результатів дослідження проявів психологічних особливостей розвитку соціально інтелекту у дорослих дітей і їх батьків, а також кількісний аналіз результатів дослідження. Розглянуто актуальність, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження.

Ключові слова: соціальний інтелект, психологічні особливості, емпатія, соціальні взаємини, старшокласники, батьки.

The article presents the results of a study of the psychological features of the development of social intelligence in adult schoolchildren and their parents.